

УДК/UDC 271.22(497.11)-428“11/12“
340.15(497.11)“11/12“

ИЗВОРНИ НАУЧНИ РАД / ORIGINAL SCIENTIFIC ARTICLE

Проф. др Станка Стјепановић
Проф. др Самир Аличић

Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву

LEX FALCIDIA У ЗАКОНОПРАВИЛУ (НОМОКАНОНУ) СВЕТОГ САВЕ

У Законоправилу Светог Саве, средњовековном српском правном зборнику познатом и под називима Номоканон и Крмчија, преузет је у српском преводу цео Прохирон, византијски правни зборник који садржи одредбе грчко-римског (византијског) права, и који је у средњовековној Србији био познат под називом Закон градски. Са Прохирином су у средњовековној Србији реципиране и одредбе римског наследног права о слободи располагања легатима и расподели заоставштине које потичу из Фалцидијевог закона (*lex Falcidia*), римског плебисцита донетог око 40. године п. н. е, и његове интерпретације од стране римских правника. Превodeћи наведене одредбе на српски језик, Свети Сава је често, уместо да прихвати грчке или латинске правне изразе, створио многе нове правне термине, од којих су неки утицали на стварање модерне српске правне терминологије, попут израза за поделу заоставштине (раздељеније). Циљ рада је да се путем прима из наследног права скрене пажња на допринос Светог Саве у стварању правне терминологије у Србији.

Кључне речи: *Lex Falcidia*; Законоправило; Крмчија; Свети Сава; Раздељеније; Наследно право; Завештање; Правна терминологија.

1. УВОД

Lex Falcidia de legatis (чита се: лекс фалцидија де легатис), односно Фалцидијев Закон о легатима, познатији под скраћеним називом *Lex Falcidia*, је римски плебисцит из 40. или 41. године п.н.е. донет на предлог иначе слабо познатог плебејског трибуна Публија Фалцидија. Закон није

Станка Стјепановић, zakonopravilo@yandex.com,
Самир Аличић, samiralicic1@gmail.com.

сачуван у оригиналу, али је његова садржина позната на основу референци у делима римских правника, и то понајвише у Гајевим и Јустинијановим Институцијама.¹ Фалцидијевим законом било је одређено да тестватор може да располаже путем сингуларних сукцесија, односно легата, са највише три четвртине заоставштине, док се једна четвртина „нето“ вредности наслеђа (након одбитка дугова) мора оставити именованом наследнику.

Разлог његовог доношења је био тај што су често тестватори целу или већи део заоставштине распоређивали путем легата, те је именованом наследнику остајало само голо име наследника. Први покушаји да се ово ограничи били су доста неспретни: ограничење вредности легата на 1000 аса (*lex Furia testamentaria* односно Фуријев закон о тестаментима из 200.

¹ Тако, у Гајевим Институцијама се каже: 224. [*Ad legem Falcidiam.*] *Sed olim quidem licebat totum patrimonium legatis atque libertatibus erogare nec quicquam heredi relinquere praeterquam inane nomen heredis; idque lex XII tabularum permittere uidebatur; qua cauetur, ut quod quisque de re sua testatus esset, id ratum haberetur, his uerbis: “VTI LEGASSIT SVAE REI, ITA IVS ESTO”. qua de causa, qui scripti heredes erant, ab hereditate se abstinebant, et idcirco plerique intestati moriebantur.* 225. *Itaque lata est lex Furia, qua exceptis personis quibusdam ceteris plus mille assibus legatorum nomine mortisue causa capere permissum non est. sed [et] haec lex non perfecit, quod uoluit: qui enim uerbi gratia quinque milium aeris patrimonium habebat, poterat quinque hominibus singulis millenos asses legando totum patrimonium erogare.* 226. *Ideo postea lata est lex Voconia, qua cautum est, ne cui plus legatorum nomine mortisue causa capere liceret, quam heredes caperent. ex qua lege plane quidem aliquid utique heredes habere uidebantur; sed tamen fere uitium simile nascebatur. nam in multas legatariorum personas distributo patrimonio poterat testator adeo heredi minimum relinquere, ut non expediret heredi huius lucri gratia totius hereditatis onera sustinere.* - 224. [*О Фалцидијевом закону.*] Али некада је било допуштено да се баш цела имовина исцрпи легатима и ослобађањима (из ропства) тако да се наследнику не остави ништа осим голог имена наследника; и изгледа да је Закон XII таблица то допуштао, будући да прописује, да што неко о својој имовини одлучи тестаментом, то има (правну) снагу, овим речима: „КАКО ЈЕ ЛЕГИРАО СВОЈЕ СТВАРИ, ТАКВО НЕКА БУДЕ ПРАВО“. Из ког су разлога, они који су писмено именовани за наследнике, се уздржавали од наслеђа, и због тога су многи умирали без (важећег) тестаментa. 225. Зато је донет Фуријев закон, којим никоме осим одређених лица није било допуштено да добије по основу легата или (другог посла) за случај смрти више од хиљаду аса. Али ни овај законом није се постигло, што се хтело; онај који је најме примера ради имао имовину од пет хиљада аса, могао је легирајући петорици различитих људи по хиљаду аса да исцрпи целу имовину. 226. Зато је после њега донет Воконијев закон, којим је било предвиђено, да никоме није допуштено да по основу легата или (другим послом) за случај смрти узме више, него што би узео наследник. На основу којег закона се јасно сматрало да наследницима припада нека корист; али ипак се јављао скоро исти недостатак. Јер делећи имовину између личности више легатара могао је тестватор од тога тако мало да остави наследнику, да се наследнику не би исплатило да ради добити од њега сноси терете целе заоставштине. 227. Зато је донет Фалцидијев закон, којим је предвиђено, да им се не може легирати више од три четвртине; стога је неопходно, да наследнику припадне четврти део наслеђа; ово право користимо и данас. Видети и: I.2.22. *De lege Falcidia*; C.6.50 *Ad legem Falcidiam*; D.35.2 *Ad legem Falcidiam*; D.35.3 *Si qui plus, quam per legem Falcidiam licuerit, legatum esse dicitur*; EG.2.6 *De lege Falcidia*; PS.5.3.8 *Ad legem Falcidiam*.

п.н.е.) и пропис да ни један легатар не може добити више од наследника (*lex Voconia* односно Воконијев закон из 169. п.н.е.). Они су се лако изигравали тако што би се наслеђе делило у веома велики број легата.

И након доношења Фалцидијевог закона било је покушаја да се он изигра путем фидеикомиса и тек је средином првог века доношењем Требелијеве и Пегазове сенатске одлуке ово у потпуности онемогућено.

Институт нужног наслеђивања постојао је у римском праву и пре Фалцидијевог закона, и вероватно је управо изигравање обавезе да се чланови породице помену у тестаменту као наследници тако што би они номинално били поменути као наследници, док би се имовина расподелила легатима, био разлог доношења Фалцидијевог закона. Но, будући да није било одређено колико нужни део износи, било је различитих решења у римској правној пракси у погледу тога. Временом је у пракси центумвиралних судова преовладало становиште, на основу ширег тумачења Фалцидијевог закона, да је реч о једној четвртини наслеђа, што је и остало тако све до Јустинијановог времена, када је нужни део за нужне наследнике у првом наследном реду повећан на једну половину, док је за оне у другом реду остао једна четвртина. Институт Фалцидијеве четвртине (*quarta Falcidia*) може се, према томе, сматрати првом одређеном квотом нужних наследника у историји. Фалцидијев закон, заједно са другим прописима, спречио је да институт нужног наслеђивања, једно од важних обележја римског наследног права, нестане због сталног изигравања. Омогућио је да се нужно наслеђивање очува, и да овај институт, који чини значајну карактеристику савременог европско-континенталног наследног права и који у таквом облику англо-саксонски и други ваневропски правни системи често не познају, опстане.²

² Од бројне и богате литературе посвећене Фалцидијевом закону, његовом настанку, садржини, значају, примени и утицају на каснији развој права, видети посебно: F. Schwarz, “Die Rechtswirkungen der Lex Falcidia“, *ZSS.* 63/1943, 314–367; F. Bonifacio, *Ricerche sulla lex Falcidia de legatis*, Napoli 1948; F. Schwarz, “War die ‚lex Falcidia‘ eine ‚lex perfecta‘?”, *SDHI.* 17/1951, 224–247; F. Bonifacio, “In tema di Lex Falcidia“, *IVRA* 3/1952, 229–233; G. Nicosia, “Legato sub modo e Falcidia (Noterella esegetica)“, *IVRA* 8/1957, 87–92; G. Longo, “Voce ‘Lex Falcidia de legatis’“, *Novissimo Digesto Italiano IX.* Torino 1963, 807; U. Wesel, “Über den Zusammenhang der lex Furia, Voconia und Falcidia“, *ZSS.* 81/1964, 308–316; P. Cerami, “Considerazioni sulla cultura e sulla logica di Cecilio Africano (A proposito di D. 35.2.88 pr.)“, *IVRA* 22/1971, 127–137; G. Franciosi, “‘Lex Falcidia’, ‘sc. Pegasianum’ e disposizioni a scopo di culto“, *Studi Donatuti* 1, Milano 1973, 401–416; A. Wacke, “Die Rechtswirkung en der lex Falcidia“, *Studien Kaser*, Berlin 1973, 209–251; V. Mannino, “Cer vidio Scevola e l’applicazione della ‘Falcidia’ ai legati fra loro connessi“, *BIDR.* 84/1981, 125–157; H. Ankum, “La femme mariée et la loi Falcidia“, *Labeo* 30/1984, 28–70; P. Stein, “Lex Falcidi“, *Athenaeum* 65/1987, 453–457; P. De La Rosa Diaz, “Algunos aspectos de la ‘lex Falcidia’“, *Estudios en homenaje al Prof. F. Hernandez-Tejero, vol. II*, Madrid 1994, 111–121; D. Schanbacher, “Ratio legis Falcidia. Die falzidische Rechnung bei Zusammentreffen mehrere Erbschaften in einer Hand“, *Freiburger Rechtsgeschichtliche Abhandlungen.* Neue Folge, 22, Berlin 1995.

2. О ЗАКОНОПРАВИЛУ СВЕТОГ САВЕ

Сергеј Викторович Троицки, један од највећих канониста XX века и најплоднији стваралац у подручју канонског права, посветио је четрдесет година рада изучавању Законоправила Светог Саве. Он је рекао да је у своје време Крмчија Светог Саве, како у формалном, тако и у материјалном погледу, била најбољи и најсавршенији, а у исто доба најпрактичнији, црквено-грађански законик, која је готово до средине XIX века била једини законски темељ и читавог устројства руске цркве.

Законоправило Светог Саве је зборник канонских и грађанских законика које је Свети Сава одабрао из грчких зборника, чиме је створио непоновљиво правно дело које је служило за управљање средњовековном српском државом и црквом. Законоправило Светог Саве има шест уводних и још 64 главе. Двадесет глава су из области световног, претежно грађанског права, али има и одредаба кривичног права. Остале главе су из канонског права. Из ове области, Свети Сава је преузео у Законоправило сва правила седам васељенских сабора, правила помесних сабора, и нека од правила Светих Отаца цркве. Из области грађанског законодавства, унео је Прохирон – Закон градски, затим новеле цара Алексија Првог Комнина о браку и обручењу, и нове заповеди (новеле) византијских царева о одређивању степена сродства у којима се брак забрањује. Поред овога, унео је одредбе из Закона Богом даном Мојсију, у коме су биле садржане и неке кривичноправне одредбе. Свети Сава се за овај зборник користио грађом из више од сто грчких зборника. Узео је оно што је највише одговарало аутокефалној српској цркви и држави, водећи рачуна о српском обичајном праву које је до тада важило. Он је комбиновао поједине делове тих прописа и тако прилагодио више различитих текстова узетих из разних зборника да чине јединствену целину, не само у случају канонског, већ и грађанског права. Треба посебно нагласити да је Свети Сава сам урадио, преплићући норме из византијских зборника, уграђујући у њих установе старог српског обичајног права, комплетно право за српску цркву и државу – уставна начела, канонско право, породично право, кривично право, наследно право и грађанско право. Свети Сава се лично залагао да за овај зборник црквених правила (канона) и грађанских закона, из постојећих византијских зборника изабере оно по чему ће се управљати црква и држава. Кроз овај зборник, дајући му снагу свог ауторитета, и прописујући да сваки онај који је епископ, презвитер или учитељ, мора се загледати у ове књиге и научити друге да се по њима владају, римско-грчко право постало је познато сваком поданику српске државе и вернику Српске православне цркве и ван територије српске средњовековне државе. Цар Јустинијан заслужан је што је сачувао дела

римских правника, а Свети Сава је заслужан што је римско право, кроз Законоправило, сачувано на свим просторима где су у то време живели Срби и остали православни народи. Троицки је лепо рекао да: „Почев од 1219. године па до 19. столећа, а делом и у 20. столећу, ова је књига служила као главни правни извор, као *corpus iuris utriusque* за све источно словенство, за све православне и словенске цркве, а делом и за државе са православним словенским становништвом – за Србију, за Бугарску и за Русију, те делимично и за румунску цркву“.³ У време када је Свети Сава састављао овај зборник, било је теже и скупље написати овако велики кодекс, него ли изградити цркву. Како се архиепископија налазила у манастиру Жичи, то је и архиепископска књига Законоправила била у манастиру Жичи. Та архиепископска књига Законоправила служила је као протограф са којег су преписиване остале епископске књиге Законоправила. Протограф је изгубљен 1253. године у нападу Бугара и Кумана на Жичу, али су сачувани преписи овог оригиналног зборника црквеног и грађанског права. До данас, сачувано је 11 рукописа српске редакције, и то: Иловички, Сарајевски, Рашки, Дечански, Пчињски, Београдски, Хиландарски, Савински, Пећки, Милешевски и Морачки.

Свети Сава је родоначелник јединствене кодификације црквеног и грађанског, не само српског права, већ и права осталих словенских народа. Када је Свети Сава донео Законоправило у српску државу, оригинал је оставио у архиепископском седишту, манастиру Жичи. Остале преписе даровао је у девет новооснованих епископија. Свети Сава је основао епископије: Рас, Хвосно, Топлица, Моравица, Дабар, Зета, Хум, Будмиље и Призрен. Бугарска црква је преузела Законоправило Светог Саве 1226. године и управљала се њиме, а 1262. године бугарски кнез Светислав послао је Законоправило руском митрополиту Кирилу Другом, да се по њему управља. Том приликом, нагласио је да се по тој књизи треба управљати свако царство. На руском сабору у Владимиру, 1274. године, Законоправило Светог Саве било је одобрено, и од тада је оно и у Русији постало и црквени и грађански законик. Из Законоправила су црквени и државни доносиоци закона узимали потребни материјал за своје нове законе. У српском праву, 130 година оно је било једини кодекс по коме се управљала српска црква и држава.

3. ЗАКОНОПРАВИЛО КАО ИЗВОР У ДРУГИМ ЗАКОНИМА

Душанов законик није истиснуо из употребе Законоправило Светог Саве, већ се позивао на њега као на „Правила Светих отаца“. Доказ за то је преписивање Законоправила Светог Саве и после издавања Душа-

³ С. Троицки, *Како треба издати Светосавску Крмчију (Номоканон) са тумачењима*, Београд 1952.

новог законика. Требало би да се осветљава кроз радове истраживача из области правне науке огроман значај овог дела, и на основу тога закључити да је Свети Сава утемељивач правне терминологије и да се може сматрати утемељивачем и правне државе. Законодавство првог српског устанка засновано је на Законоправилу. Прота Матеја Ненадовић је у својим *Мемоарима* написао да је узео Књигу Кормчу и из ње преписао неке одредбе, па их изнео пред народ коме се то свидело и он је то уврстио у Закон. Узео је одредбу о строгом кажњавању убице, па је рекао: „Ко би убио човека да се убије и на коло метне ... који се криво закуне и криво осведочи тај ону сву штету за коју је сведочио да плати, штаповим да се каштигује и да му се никада више не верује и да се за свагда лажов проглашава“.⁴ Значајно је да се помене да је и Валтазар Богишић, прије израде свог Општег имовинског законика за Књажевину Црну Гору, лично проучавао Иловички препис Законоправила Светог Саве, који је тада био у ЈАЗУ у Загребу, а који му је преписао Ватрослав Јагић и послао у Беч, јер је Валтазар Богишић боравио у то време у Бечу, што се види из Јагићевог писма. И термин „дужник“ који је Богишић користио за повериоца у ОИЗ преузео је из Законоправила.

Законоправило је било основ и писцу првог уџбеника црквеног права Јефтимију Јовановићу. Први штампани уџбеник по књизи Кормчеј, која је под тим називом дошла заједно са штампаним зборником Номоканон Светог Саве из Русије на наше просторе крајем осамнаестог и почетком деветнаестог века, написао је Јефтимије Јовановић. У свом четрдесетогодишњем раду, он је први сложио православно црквено право по овом зборнику, који је у основи имао Законоправило Светог Саве, у трипартитни систем, и то на лица, ствари и о суду. Паралелно је дао поред словенског слога и превод на латински језик, чиме је учинио да и заинтересовани научници на Западу буду упознати преко латинског језика и са овим зборником православне источне цркве. Први део уџбеника о лицима издао је 1841. године, а како се може видети из његовог Предсловља (предговора), све три књиге је завршио у Новом Саду, 21. јуна 1838. године. Прве две књиге, и то прва о лицима, а друга о стварима, где је и расуђивање о браку посебно стављено где се и данас могу наћи као стара, ретка књига док трећа књига о казнама и суду за сада није нигде пронађена, па су претпоставке да је та трећа књига изгорела у буни 1848. године. Према предговору самог аутора, на крају тог трећег дела био је азбучни регистар целокупног дела. Сам аутор је рекао да га за то дело није водила помисао да предлаже неку нову науку, већ само оно што је у књизи Кормчеј постављено. Он је само желео да оно што је у тако великој књизи постављено на више места, сабере у

⁴ Јб. Јовић, *Језик закона*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 1995, 42.

систем, и на тај начин свим људима, не само источног вероисповедања који живе у једној или другој држави, било у аустријској или под ото-манском влашћу, већ и свима дугима, приближи канонско право древне источне цркве. Иако није претендовао да његов уџбеник буде обавезна литература на високим школама, већ да више служи као приручник, ово дело Јефтимија Јовановића је доиста послужило у целокупном славенском свету за науку црквеног и грађанског права православне цркве. Други су користили овај уџбеник стављајући га за основ својих уџбеника. Међу њима је био и истакнути канониста Андреј Шагуна, ердељски митрополит, који је на румунском језику издао 1854. године рад „Елементи канонског права“, а како се то види, он је био пренумерант (претплатник на прву књигу Јефтимија Јовановића).

Уместо да се истиче дело Јефтимија Јовановића, правника, нотара и великог судије града Новог Сада, оно је пало у заборав, а београдски часопис „Православље“ за 1871/72. годину објавио је превод на српски језик са румунског језика дела Андрије Шагуне „Излагање канонског права једне свете и апостолске цркве“, што је у целости само помало прерађен уџбеник Јефтимија Јовановића „Начатки црквеног права“. Канонисти, руски и неки западни, су се и у двадесетом веку служили овим радом Јефтимија Јовановића. Он је у свом раду објаснио, говорећи о књизи Кормчеј, откуда тај назив и рекао да је у руском језику назив за лађу Корабљ и да је црква симболично представљена као лађа, а да је ова књига кормило по којим се црква управља, па је зато то Кормчаја књига, али Јефтимије Јовановић није заборавио да напише да се по словенски она зове Закону Правило. После је у науци од „Кормчеј књиги“ настао назив Крмчија, што одудара од назива који јој је дао њезин аутор Свети Сава, а то је Законоправило. Овај рад Јефтимија Јовановића, као први у православном свету систем канонског, црквеног, грађанског (брачног, наследног, облигационог) права, писан је по Законоправилу Светог Саве. Ово дело Јефтимија Јовановића је најстарији систем црквеног права у православном свету и што се данас разликује од многих уџбеника црквеног и грађанског права, не може се са ове дистанце упућивати критика, већ се треба гледати шта је она у то време представљала. Књига садржи канонско право цркве до 10. века, али и грађанско законодавство које се налази у Законоправилу, па и данас може послужити у проучавању историје црквеног и грађанског права.⁵

⁵ Градоначелник Новог Сада др Петар Јовановић, потписао је оглас (огласитељ) за објављивање друге књиге Јефтимија Јовановића „О вјешчех“, који је објављен у *Бачкој вили* за 1844. годину на страни 167 и који је гласио: „Ових је дана из овдашње штампарије Јанковића удове изашла књига 2 Црквеног Права наше древне православне источн цркве од господина Јефтимија Јовановића на свијет издана. Како прву, тако и ову другу књигу Црквеног Права сваки Србин са добродошлицом поздравити може, а и мора;

Јован Хаџић, учесник у доношењу Српског грађанског законика, докторирао је у Сегедину управо на теми из књиге Кормче. Дисертација је носила наслов *О узроцима развода брака према учењу Источне Православне цркве Христове*.⁶ Он се позива на књигу Крмчија и назива је Књига за управљање, приликом дефинисања брака.⁷

4. О НАЗИВУ ЗАКОНОПРАВИЛО

У Русији, Законоправило Светог Саве добило је назив Кормчаја књига. Како је црква изједначавана са бродом, што се на руском каже корабљ, а бродом се управља кормилом, то је био симболичан назив овог зборника – он је тај којим се треба управљати и црква и држава. Други разлог зашто је књига добила назив Кормчаја је тај што се по руском хранити каже кормит, па је тај израз појачавао важност Законоправила, јер је значило да је оно храна за душу и управљање за тело. Половином 17. века настала је потреба да се Кормчаја књига штампа у Русији, што је учинио московски патријарх, а као оригинал послужило је спис српске редакције, али не у целости, већ са неким изменама и

јербо ми Срби до данас јоште права црквенога у системи буди каквој печатаног имали нисмо, и зато из ове преке нужде књиге ове појављеније врло је за нас важно, и с тим полезније што је по књизи Кормчеј написана, у којој, као што Г. Ауктор мудро учи „Као њека језгра цијелог црквоног нашег вјероисповеданија Права сокровишћествују“. – овдје дакле, прилажем, да је ова друга књига тога ради и поглавитија, што дјејствује о стварима свештеним и свједским с особитим о браку мислима. Дичити се својом православном вјером, а свете Цркве своје Право и Церемоније не познавати, заиста је непотпуна дика. Књига ова је преполезна свакоме вјерном сину Цркве наше, као такође и Западне, зато што су Права и на латинском језику истонкована, а Г. Г. свештеником и Правдословом од непремјериме цјене; због тога је дакле и од наше стране с тим поузданије свакоме једнороцу препоручити смјемо, што је Г. Ауктор као од по столетија дјејствујучи похвално познатиј Адвокат, Сл. Међе Сремске присједатељ, Новосадског града Сенатор и главниј заслужниј Судија прије пак Конзисторије Бачке Нотариј и епископскиј Секретар у српском роду већ одавно чувен и по гласу – и који је тако своме и својима већ у дубокој старости одан, да с највећим задовољством и усхићењем о својој цркви и њеним „обрјадима“ говори; – и коме су особито са Цркве наше Правама заниманом све височајшје Царске у дјели наше Цркве проистекше милостивјејше Резолуције тако познате да и цјела опшчества у смотрењу Црковни наши Права њему, као њеком Оракулу за савјет притичу. – Ова друга књига и с тим више препоручити се мора, што се јоште и прва књига истога Црковног Права у Књигопродавници П. И. Стојановића добити може; а трећа и последња књига истог дјела, – већ са свим за штампу приуговорљена, до који дан такође свијету ће објављена бити. Познавајући најпосље из оближни околностиј и карактер и науку, – и за Народност нашу Србску заузету Мужа најревноснијег вољу и наклоност праведно рећи могу: „Nunc iuris consultum esse virum bonum, iusti sientem, et Nationis ecclesiasque suae amantem“.

⁶ Ј. Хаџић, *О узроцима развода брака према учењу Источне Православне цркве Христове*, Матица Српска, Нови Сад 2010.

⁷ *Ibid.*, 45.

допунама. Тако је већ 1782. стигла та књига у Карловачку митрополију и постала извор канонског и грађанског права. Постепено се губи изворни руски назив Кормчаја књига, и на нашим просторима се у науци, световној и грађанској, усваја назив Крмчија. Тако је Законоправило Светог Саве на путу од Жиче, преко Бугарске и Русије, вративши се након шест векова у Србију, постало Светосавска Крмчија. Мада није било никаквог разлога за то да се Законоправило Светог Саве назива Светосавска Крмчија, такав назив је остао све до пред крај 20. века. У науци је и даље употребљаван израз Крмчија. Тако, Грађански законик за Књажевство Србско из 1844. године, у параграфу 93, говорећи о поништају или разводу брака, прописује да се прихватају сви они узроци који су наведени у књизи Кормчој.⁸ Чак је и у Првом српском устанку, за законодавство проти Матеји Ненадовићу послужило Законоправило Светог Саве који је из њега преписао неке одредбе.

Пут Законоправила Светог Саве и управљање православне цркве по њему, било је трајније од временског и просторног распрострањања државе на којој је била српска црква. Кад је угушена у Отоманском царству српска држава, Законоправило Светог Саве је настављало да буде светлост на путу манастирима и црквама, не само на територији где се некада распростирала српска држава, већ свим православним црквама, а и у Валахији, Олтенији и Молдавији, где су и дан данас сачувани преписи Законоправила Светог Саве, који датирају из 16. века, као што је то Милешевски препис који се чува у Букурешту.

У Законоправило – Номоканон је Свети Сава уградио не само оно за што се борио, равноправност и независност националних цркава, већ је тим делом изградио и српску државу, као правну државу. Створио је правну терминологију која до тада у нас није постојала.

5. САРАЈЕВСКИ ПРЕПИС ЗАКОНОПРАВИЛА СВЕТОГ САВЕ

Овај препис има посебну важност међу до сада сачуваним преписима Законоправила Светог Саве. Посебност чини тајнопис (криптограм) који је први пут у свету записан словенским словима на словенском рукопису по простом бројевном правилу. Тај тајнопис је посебно негован у српским манастирима у Босни, пре свега у Сарајеву, тачније у старој српској цркви из 14. века. Поред тајнописа, од других преписа разликују га и допунски чланци, којих нема ни у једном другом сачуваном препису Законоправила. У Сарајевском препису је, за разлику од свих других преписа у којима је сачуван лист о табели степена сродства у коме се забрањује брак, линија до које су забрањени бракови повуче-

⁸ Законик грађански за Књажевство Србско је објављен на Благовијести, 25. марта 1844. године.

на после шестог степена сродства, а у осталима после седмог степена сродства. То је у складу са текстом Димитрија Синђела, митрополита Кизичког, о забрани брака у шестом степену тазбине, и Прохироном, Закону градском (грана 7, глава 4; грана 39, глава 72). О старости преписа Законоправила који се чува у музеју Старе српске цркве у Сарајеву, као експонат под бројем 222, нема јединственог става у науци, осим што се сви слажу да је писан пре 1371. године. Овакав закључак изводио се из тајнописа који је написан на последњој страни преписа. Овај тајнопис је истумачио Симо Соколовић 1862. године.⁹ Он је записао на последњем листу Законоправила да се ради о тајнопису који каже: „Си божествени пјеснивац написа се благочестивој и христољубивој госпи деспотици кира Јелене в љето 6879 (1371)“. Ово је најстарији тајнопис писан словенским словима на словенском рукопису. Писан је по једноставном бројевном правилу да се слова која својим међусобним збрајањем дају бројеве 10, 100 или 1000 замењују другим сабирком. Словенске словне ознаке за бројеве 5, 50 и 500 остајале су незамењене, тако да су биле видљиве. Поновним дешифровањем овог тајнописа, долази се до друге године писања тајнописа, а то је година 6870. Од тог броја одузима се 5508, због тога што се у византијској и српској држави и цркви сматрало да је од постанка света до Христовог рођења протекло управо 5508 година. То значи да је тајни запис настао 1362. године.¹⁰ Дуго се сматрало да се не зна ко је написао тај тајни запис. Како је Свети Сава увек именовоо Законоправило као Сије Књиги, или Сије Богодуховеније Књиги, није нимало вероватно да се запис односи на сам Сарајевски препис Законоправила, већ на неки псалтир, имајући у виду да се бугарски псалтир цара Јована Александра из 1336/37. године назива пјеснивац. Тако је Ћ. Радојчић изнео претпоставку да је запис састављен на Законоправилу с намером да после буде преписан на псалтиру деспотице Јелене. Да је сам Сарајевски препис Законоправила од раније, истакао је професор Троицки, руководећи се чињеницом да је Пчињски препис Законоправила из 1360. преписан на папиру, а како је овај на пергамену, то говори о његовом ранијем настанку.

Изучавањем, наизглед разбацаних, пет слова која се налазе испод тајнописа, и то нешто удаљени од самог текста, између којих се налази још један делимично затајени запис у коме је написано „сија књигу про-

⁹ Иља Александрович Шљапкин је полемисао о нетачности дешифровања тајног записа од стране Симе Соколовића у свом путописном запису *Рукописи Сарајевској старосербској сарајевској михаило-архангелској цркви*. С. Стјепановић, „Доринос професора Иље Александровича Шљапкина за изучавање Сарајевског преписа Законоправила Светог Саве“, *Гласник*, Темишвар 2018, 99.

¹⁰ С. Стјепановић, „Однос Милешевског преписа Законоправила Светог Саве и Сарајевског преписа Законоправила“, *Годишњак ПБФ* 11/2012, 160.

читах аз грешни Христифор Житомислић“, долази се до имена писца првог тајног записа, а то је Исаиа. То упућује да би писац тајног записа могао бити монах Исаиа. Монах Исаиа је на псалтиру деспотице Јелене, жене деспота Угљеше, у монаштву Јефимије, прве српске књижевнице и везиље, описујући пораз краља Вукашина на Марици, написао 1371. године да се може открити његово име слагањем одређених бројки. „И име же в иноцјех мене худаго аште хоштеши увједети начело тому јест осморичноје число, среда же двостноје и првоје, конци же десетоје с јединим накончајет“. ¹¹ Дакле, ради се о чувеном монаху Исаији, који је рођен почетком 14. века на Косову. ¹² Тај рукопис чува се у Националној библиотеци у Бечу. То указује да је овај препис Законоправила, у време када је монах Исаија писао на њему тајни запис са намером да га препише на псалтир деспотице Јелене, био из неког разлога на Хиландару. До сада се сматрало да су на Хиландару били само Рашки препис, који се данас чува у Москви, и Хиландарски препис, који се чува у Националној библиотеци у Бечу. Сада се може рећи да је и овај Сарајевски рукопис био на Хиландару. На тај начин разрешавамо и дилему из кога су преписа главе Светосавског Номоканона у хиландарским зборницима. ¹³ Реч је о зборницима који се могу датирати у другу половину 14. века, а који су за вјено узели реч прикија које нема ни у Хиландарском препису нити Рашком. Управо глоса која се налази на маргини Сарајевског преписа Законоправила указује на то да је „прикија“ преписана у Хиландарски зборник из Сарајевског преписа Законоправила.

У Сарајевском препису Законоправила Светог Саве нема русизама, што значи да је и преписивач до 192. листа, као и преписивач од 192. листа, грешни Мирослав, био Србин. Сарајевски препис је рукопис који је преписиван директно са неке епископске књиге коју је лично Свети Сава обезбедио за сваку епископију. Сви остали преписи потичу од Теофиловог преписа из 1252. године.

У Сарајевском препису постоје и допунски чланци којих нема у осталим сачуваним преписима. Посебно истичемо допунски чланак Михајла

¹¹ С. Новаковић, *Примери књижевности и језика старог и српскословенског*, Београд 1889, 379.

¹² *Српски биографски речник*, Нови Сад 2009, 186. „Исаија, монах, дипломат, преводилац рођен је на Косову у Липљанској епархији, почетком XIV века, а умро је после 1375. Након монашења одлази у манастир Хиландар и постаје ученик угледног и ученог духовника игумана Арсенија. Када се у време велике епидемије куге цар Душан са породицом склонио на Свету гору (1347–1348), имао је прилику да боље упозна српског владара. У завичају је стекао добро образовање, које је, нарочито грчког језика, могао да прошири на Светој гори“.

¹³ С. Троицки, „Три главе Светосавске Крмчије у Хиландарском зборнику бр. 477“, *Хиландарски зборник бр. 2*, Београд 1971, 7.

Синђела, јерусалимског патријарха, *Изложеније о правовјерјег вјерје*. С обзиром на специфичности Сарајевског преписа, може се закључити да је он преписиван са епископске књиге Дабарске епископије која је имала и тај додатни чланак Михајла Синђела. Овај чланак налази се на 364. листу као последњи чланак последње 64. главе. То је тачно догматско излагање вере. Михајло је био синђел Јерусалимског патријарха. Касније је био архимандрит цариградског манастира Хора. Као архимандрит, водио је борбу против иконоспалјивача. Сарајевски препис писан је по ступцима у два реда, тако да је врло сличан Иловичком препису, али ипак од њега одступа, с тим да сигурно није писан много касније од њега.

Следеће што карактерише овај препис Законоправила су глосе на маргинама. Постоје две врсте глоса. Прва врста глоса је она која објашњава непознате појмове у самом тексту. Другу врсту глоса чине записи о животу и смрти два сарајевска митрополита. У Сарајевском препису Законоправила Светог Саве има 29 глоса, а 27 их потиче од преписивача, јер се види да су писане истом руком као и текст. До 192. листа препис је вршио непознати преписивач, а изнад текста на 192. листу пише *одсеље тиса гријешни Мирослав*. Две глосе, које се налазе на 262. страни и страни 273а написао је други преписивач. Свих 29 глоса везано је за текст који се налази на тој страни и објашњава појмове који су били непознати Србима у то време. Оне су још један доказ жеље да епископи и свештеници и народ разумеју и знају, не само каноне светих васељенских сабора, него да у целости примене и грчко-римско право које је Свети Сава пажљиво одабрао за своје Законоправило. Иако Сарајевски препис Законоправила садржи глосе које имају и неки други преписи Законоправила, он ипак садржи и неке глосе које немају други преписи. Када се глосе са маргина овог важног правног дела сложе по азбучном реду, уочава се да оне изгледају као општа енциклопедија. Као пример може послужити маргина о мери за злато, која управо разјашњава појам унгије, која се помиње у грани 32 Градског закона о Раздјељивању, а која гласи: „*Литра* има 72 златника и раздјељаје се на 12 чести нарицају се унгије, једина же унгија има 6 златника“. То у потпуности одговара данашњој мери за злато – унци.

Друга врста глоса је запис о животу и смрти два сарајевска митрополита, Мелетија Миленковића и Пајсија Лазаревића. То доказује да је најмање три века Свето архангелска Стара српска православна црква у Сарајеву чувар овог правног споменика и сведочанство да се у овим крајевима оно поштовало кроз векове.

Сарајевски препис Законоправила Светог Саве писан је на танком углађеном и лењираном пергамену. У свом опису овог дела, пре 60 година, Сергије Троицки каже да је то леп и бео пергамен. Данас, перга-

мен је доста пожутео и има много више оштећења него што је то било пре 60 година. На неким листовима су зашивене рупе. Повез је кожни, с тим да су даске повијене кожом и да црвоточина озбиљно нагриза повез. Први лист недостаје. Сигурно је да је овај Сарајевски препис Законоправила својина Старе српске цркве у Сарајеву најмање од 1729. године, како се види из натписа на дасци предње корице Законоправила. Откада је овај препис Законоправила у цркви, нема непосредних података, али развој тајнописа управо у шеснаестом и седамнаестом веку у Старој српској цркви у Сарајеву указује да је овај препис већ у шеснаестом веку био у Старој цркви. Сачувани препис Законоправила има 370 листова. Уочава се да је десет листова исечено. Иако ти листови недостају, у већини случајева нема прекида у тексту, па остаје нерешена дилема шта је било на тим листовима. Саме ознаке листова (фолијација) извршена је арапским бројевима, вероватно у првој трећини 20. века, и по тој фолијацији означено је 367 листова. То је због тога што су бројеви 85, 137 и 313 поновљени два пута, па се дошло до броја 367, а не до 370, колико сада има сачуваних листова. На самом препису постоји нумерација кватерниона словима која означавају бројке. Кватернион се у правилу састојао од осам листова. Тако се из ознака кватерниона може закључити да је препис имао 384 листа, али како у неким кватернионима нема седам листова него пет или шест, а нема прекида у тексту, може се закључити да није кватернион од почетка имао свих осам листова. Ко је преписивач првих 191 листова, није познато, а од листа 192 па надаље преписивач је киноваром (црвеном тинтом) записао на маргини „Одсел писа грешни Мирослав“. Препис је писан уставом, а најпре су писана црна слова, што се види по томе што је преписивач на неким местима заборавио да дода црвена слова.

6. О ФОТОТИПИЈИ САРАЈЕВСКОГ ПРЕПИСА ЗАКОНОПРАВИЛА

Постојала је жеља да се издају сва фототипска издања постојећих преписа Законоправила Светог Саве. Тако је још пре вијек и по архимандрит Нићифор Дучић изразио ту жељу, али до издавања фототипије свих преписа Законоправила није дошло. Фототипско издање најстаријег сачуваног рукописа, Иловичког из 1262. године, изашло је 1991. године, и због ограниченог тиража он није био доступан већини факултета, школа и библиотека.¹⁴ Наш велики научник у црквеноправној теорији 20. века Сергије Викторович Троицки је, под називом „Како треба издати Светосавску Крмчију (Номоканон са тумачењима)“, још 1952. године изнео своје размишљање како треба издати преписе Законопра-

¹⁴ Издавач Дечје новине, Горњи Милановац 1991.

вила Светог Саве. Предлагао је да се најпре изда Иловички препис као најстарији препис, а после њега да се изда Сарајевски препис Законоправила Светог Саве, као најзначајнији после њега и специфичан по допунским чланцима. Сергије Троицки је у поменутом раду урадио генеалогiju свих преписа Законоправила Светог Саве и установио је да је Сарајевски препис Законоправила Светог Саве посебан по свом роду и да од њега није настао ниједан други препис, а да је његово порекло од преписа из 1252. године будимљанског епископа Теофила сумњиво, чак сматра да је близак протографу и да је изгледа преписиван са неке од епископских књига. Управо је због тога важно што се, ради омогућавања проучавања овог важног дела, издало 2014. године фототипско издање Сарајевског преписа Законоправила Светог Саве, да би било доступно свим библиотекама правних, философских и богословских факултета, као и свој заинтересованој научној јавности.¹⁵

Ово фототипско издање омогућава да се сви упознају са овим правним спомеником који је настао почетком 13. века, а преписиван је још и у 17. веку, и да проуче значај и важност овог правног кодекса за оне државе у којима су живели православни народи, а управљали су се по овом кодексу који је створио Свети Сава, преплићући грчко-римско право и српско обичајно право у тај непоновљиви зборник. Законоправило Светог Саве, најзначајније дело српског средњовековног права, није довољно изучавано у нашој науци. Фототипско издање Сарајевског преписа Законоправила Светог Саве може бити основ лингвистима, историчарима и правницима, као и свима који се баве проучавањем правних споменика, за упознавање са овим у свету јединственим кодексом црквеног и грађанског права. Како је ово фототипско издање доступно свима, може се очекивати да и наука каже своју реч и да се на другачије основе поставе стварни извори и грађанског права, грчко-римског права, у ширем окружењу некадашњих епископија које су прекривале и подручје балканских држава, па и територије на којима се распростирала и дабарска епископија.

7. СВЕТИ САВА КАО ТВОРАЦ НОВИХ ПРАВНИХ ПОЈМОВА

Јован Ђорђевић је истицао: „Стварање правних појмова тежак је и дуготрајан посао. Јер иако уопштени, правни појмови морају имати што утврђено, што прецизније, што јасније, што разумљивије значење, поготово нови појмови“.¹⁶ Управо то је први учинио Свети Сава у словенском свету. Навешћемо неке примере тих појмова. Он је речју *при-*

¹⁵ *Сарајевски препис Законоправила Св. Саве*, Дабар, Добрун, 2014.

¹⁶ Ј. Ђорђевић, *Десет огледа о створеним питањима политичког и правног система*, Научна књига Београд 1986, наведено према Љ. Јовић, *Језик закона*, 76.

ставник превео изразе и за татора и за старатеља, чиме је створио и јединствен појам који се употребљава и у нашем позитивном праву и означава се речју *старатељ*. Реч *дужник*, којом је Свети Сава означио повериоца, употребио је у свом делу и Валтазар Богишић. Превод речи *егдик* која се употребљавала као значење оног браниоца који брани сиромашне пред судом као *месник*. За заступника је узео реч *сповјесник*. Институт оставе је превео као реч *покладеж*, што би требало вратити у употребу у наше право, да не би био исти назив и за простор у ком се оствљају ствари и за сам институт. Свети Сава је фалкидију превео као раздељивање, што је далеко бољи израз кад обашњава овај институт, мада у науци има мишљења и превода овог института као *де-обе*.¹⁷ Израз *вијено* требало би вратити у наше право и њиме заменити реч *мираз*, јер вијено симболише будуће венчање. Даровник је ознака за лице које је примило дар и нека га права истичу као оригинални, а на основу анализе садржаја Законоправила, јасно произилази да је овај термин употребио још Свети Сава. Сам израз дар је прикладнији од поклоне и требало би да се врати. Назив договор је прикладнији од појма уговора, јер реч договор потпуније објашњава суштину института која се састоји у постизању споразума самим договором. Израз *супарник* за туженог је увео Свети Сава.

Из области наследног права је тестамент превео речју завет, што значи обећање, и нема разлога да је и уцбеници наследног права и законодавац не користе. Оригиналноста појма *сглаголник* за браниоца странке у поступку, адвоката, је још један од доказа јединствености рада Светог Саве, и потврда да Законоправило није само прост скуп разних византисјких аката, већ посебно дело, у потпуности прилагођено народу за који је писано. И данас Закон о наслеђивању РС има израз легат, а Свети Сава је то народу приближио изразом *даровање после смрти*.

8. ЗАКЉУЧАК

Разлог за доношење Фалцидијевог закона је био тај што су често тестатори (завјештаоци), целу или већи део заоставштине распоређивали путем легата, те именованом наследнику остајало голо име наследника. Институт фалцидијевог четвртине може се сматрати првом одређеном квотом нужних наследника у историји. Проматрајући Законоправило (Номоканон) Св. Саве, као најважније правно дело средњевековне правне историје, кроз институт фалцидије која је унесена у ово дело и преведена као раздељивање, може се сматрати да је то уношење појмова римског права у словенску правну терминологију. Износећи

¹⁷ Н. Стојановић, „О наслеђивању у Законоправилу Светог Саве“, *Зборник радова Правног факултета Нови Сад* 2012, 36.

пред Цариградског патријарха и цара превод више од стотину списа сабраних у Законоправило 1219. године, Св. Сава је показао по чему ће се управљати српска држава и црква. На словенском језику засијала је и новоутемељена правна терминологија. У уводном делу свог Законоправила, Св. Сава је написао да су „књиге сије“ биле помрачене јер су биле написане на грчком језику, а изашле су на светло на језику којим је народ говорио, словенским језиком српске редакције. Због тога, важно је напоменути да ни једну реч која је била латинска или грчка Св. Сава није оставио непреведену. Проматрајући један мањи сегмент тог значајног дела кроз фалцидију, уочавају се три основне ствари: 1. Закон претора Фалкидија пренесен је на просторе где се простирала не само српска држава, већ и црква, која је обухватала далеко шире просторе од српске државе, па чак када је она нестала под отоманском влашћу, али на подручју Пећке патријаршије, која се простирала од Јадранског мора па до река које данас обележавају територије других држава, Законоправило је било у примени; 2. Уведена је реч раздјеливање као правни израз у словенски језик; 3. Кроз обавезу епископа и свештенства да упознају своју паству са Законоправилом, ове одредбе и појмови су постали познати не само писменим већ и неписменом народу. Како је однос преписивача био према Законоправилу као нечему што се не може мењати, то су и каснији преписивачи, као што су то учинили преписивачи Сарајевског преписа Законоправила, поштовали све како је написано, а самим тим настојало се и даље сачувати раније стечено познавање грчко-римског права. Управо босански владари, као што је био Твртко, сматрали су се наследницима Немањића државе. Томе треба додати и да је, проглашавајући се за владара, Стјепан Вукчић Косача себе називао „херцег од Светог Саве“, од чега је и настао назив Херцеговина. Управо Твртково крунисање у манастиру Милешева, довело је до тога да се још више поштује и грађанско-државно законодавство које је Свети Сава унео у Законоправило. Римско право је сакупио цар Јустинијан, а на подручје Босне и Херцеговине га успешно пресадио Свети Сава и његов велики не само црквени, већ државнички, дипломатски правни ауторитет. По свом језичком изразу, правни термини употребљени у Законоправилу и данас се могу употребити и користити. Језички изрази употребљени у Законоправилу и данас могу бити путоказ какав треба бити језик закона: јасан и разумљив сваком, „и писменом и неписменом“.

Јустинијан је слављен и помињан као кодификатор, па се после њега помиње Валтазар Богишић као творац ОИЗ-а и након њега Михаило Константиновић, а потпуно неоправдано у нашим уџбеницима прескочен је кодификаторски рад Светог Саве. Цару Јустинијану је ко-

мисија сабирала дела римских правника, док је Свети Сава сам одабирао из грчкоримских зборника оно што ће највише одговарати српској држави и цркви. Несумњиво је да су сва три кодификатора урадила велико дело, али треба истаћи шта је почетак, извор и надахнуће и за Валтазара Богишића, а самим тим и за Михаила Константиновића.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Библиографске референце

1. Ankum, Hans, “La femme mariée et la loi Falcidia”, *Labeo* 30/1984;
2. Bonifacio, Franco, “In tema di Lex Falcidia”, *IVRA* 3/1952;
3. Bonifacio, Franco, *Ricerche sulla lex Falcidia de legatis*, Napoli 1948;
4. Cerami, Pietro, “Considerazioni sulla cultura e sulla logica di Cecilio Africano (A proposito di D. 35.2.88 pr.)”, *IVRA* 22/1971;
5. De La Rosa Diaz, Pelayo, “Algunos aspectos de la ‘lex Falcidia’”, *Estudios en homenaje al Prof. F. Hernandez-Tejero*, vol. II, Madrid 1994;
6. Franciosi, Gennaro, “‘Lex Falcidia’, ‘sc. Pegasianum’ e disposizioni a scopo di culto”, *Studi Donatuti* 1, Milano 1973;
7. Longo, Gianetto, “Voce «Lex Falcidia de legatis»”, *Novissimo Digesto Italiano IX*. Torino 1963;
8. Mannino, Vincenzo, “Cervidio Scevola e l’applicazione della ‘Falcidia’ ai legati fra loro connessi”, *BIDR.* 84/1981;
9. Nicosia, Giovanni, “Legato sub modo e Falcidia (Noterella esegetica)”, *IVRA* 8/1957;
10. Schanbacher, Dietmar, “Ratio legis Falcidiae. Die falzidische Rechnung bei Zusammentreffen mehrere Erbschaften in einer Hand“, *Freiburger Rechtsgeschichtliche Abhandlungen. Neue Folge*, 22, Berlin 1995;
11. Schwarz, Fritz, “Die Rechtswirkungen der Lex Falcidia“, *ZSS.* 63/1943;
12. Schwarz, Fritz, “War die «lex Falcidia» eine «lex perfecta?»”, *SDHI.* 17/1951;
13. Stein, Peter, “Lex Falcidia”, *Athenaeum* 65/1987;
14. Wacke, Andreas, “Die Rechtswirkung en der lex Falcidia”, *Studien Kaser*, Berlin 1973;
15. Wesel, Uwe, “Über den Zusammenhang der lex Furia, Voconia und Falcidia”, *ZSS.* 81/1964;
16. Ђорђевић, Јован, *Десет огледа о створеним питањима политичког и правног система*, Научна књига Београд, 1986;
17. Јовић, Љубомир, *Језик закона*, Завод за уџбенике и наставна средства Београд, 1995, 42;
18. Новаковић, Стојан, *Примери књижевности и језика старог и српскословенског*, Београд 1889;
19. *Сарајевски препис Законоправила Св. Саве*, Дабар Добрун 2014;

20. *Српски биографски речник*, Нови Сад 2009;
21. Стјепановић, Станка, „Доринос професора Иље Александровича Шљапкина за изучавање Сарајевског преписа Законоправила Светог Саве“, *Гласник*, Темишвар, 2018;
22. Стјепановић, Станка, „Однос Милешевског преписа Законоправила Светог Саве и Сарајевског преписа Законоправила“, *Годишњак ПБФ* 11/2012;
23. Стојановић, Наташа, „О наслеђивању у Законоправилу Светог Саве“, *Зборник радова правног факултета Нови Сад* 2012;
24. Троицки, Сергије, *Како треба издати Светосавску Крмчију (Номоканон) са тумачењима*, Београд 1952;
25. Троицки, Сергије, „Три главе Светосавске Крмчије у Хиландарском зборнику бр. 477“, *Хиландарски зборник бр. 2*, Београд 1971;
26. Хаџић, Јован, *О узроцима развода брака према учењу Источне Православне цркве Христове*, Матица Српска, Нови Сад 2010.

Full Professor Stanka Stjepanović, LL.D.
Associate Professor Samir Aličić, LL.D.

Faculty of Law, University of East Sarajevo

LEX FALCIDIA IN THE SAINT SAVA'S NOMOCANON (ZAKONOPRAVILO)

Summary

In the Nomocanon (*Zakonopravilo*) of Saint Sava, the medieval Serbian legal codebook, also known as *Krmčija*, the entire Prochiron, the Byzantine legal code containing provisions of Greco-Roman (Byzantine) law, had been taken over. With Prochiron, the provisions of the Roman inheritance law on the freedom to dispose of legacies and the distribution of inheritance originating from the law of *Lex Falcidia*, a Roman plebiscite dating from around AD 40, were also adopted in medieval Serbia.

Translating the above mentioned provisions into Serbian, instead of accepting Greek or Latin legal expressions, Saint Sava often created many new legal terms, some of which influenced the creation of modern Serbian legal terminology, such as the expression for legacy. The aim of the paper is to draw attention to the contribution of Saint Sava to the creation of legal terminology in Serbia.

Key words: *Saint Sava; Nomocanon (Zakonopravilo); Legal terminology; Inheritance law; Lex Falcidia.*

ПРИЛОГ:

ГРАНА 32.

О раздјелјивању

1. Раздјелјивање је (до) четворо дјеце (над) трећим дијелом (трећином) чисте имовине; ако постоји више дјеце, (над) половином. У ту наведену трећину или половину улази, којима буде заповјеђено о раздјелјивању, са осталом имовином по коначној заповијести насљедника.

2. Треба давати дарове до осам унгија. Јер 4 унгије, то је трећи дио имовине, чува се насљеднику.

3. При раздјелјивању треба одвојити дугове покојника, и оно што је за погреб, и издатке (трошкове), и цијену ослобођених робова, те остало од остављене имовине сагледати, колика је. То се сматра да је чиста имовина, и трећи дио тога нека узму дјеца.

4. Ако отац неком или неким од дјеце учини прекомјеран дар, неопходно је при расподјели заоставштине онолико сачувати сваком од дјеце колико је законски дио, колико бјеше прије дара којим отац дјецу почаствова.

На тај начин отада о даровима неће разглашавати нити негодовати, имајући по свему у очевој имовини што је према закону, онолико добијајући од те мјере, колику и имовину очеву имаше, прије него она бјеше потрошена даровима. Неће моћи говорити дјеца даровима почаствована, која су задовољна тим прекомјерним даровима, како сматрају да се овим одступило од очеве расподјеле. Но не принуђавани, ако су задовољни даровима, да приме удио у насљеђу, приморавају се да се на сваки начин уједначе са браћом мјером која се отада примјењује, као што рекосмо, а то је да они усљед настале прекомјерности у даровима не могу имати мање него је то законска обавеза. Тамо је дозвољено оцу, који разматра удјеле све своје дјеце, ипак даровати њему љубљеним нешто више, а да осталу дјецу не оштетити насталом прекомјерношћу према онима, и наше промишљање не преступити.

Ово, дакле, рекосмо за дјецу која су благодарна својим родитељима, а не за неразумне, на које и отац праведну и законску неблагодарност наводи. Ако се јави такав неко да постоји, и покаже се кривица неблагодарности, нека буду тврди (важећи) законски списи о неблагодарним, и ништа од овог нашег узаконења нека се не умањи.

Из овог превода види се како је на једноставан и народу разумљив начин објашњен појам заштите нужних насљедника. У правној науци има мишљења да је сам назив ове главе О диоби иако се не ради о

класичној диоби. Али сматрамо да треба оставити ријеч раздјеливање, јер је јаснија, види се да не може раздјеливати до краја своју имовину завјешталац. Од насљедноправних термина за тестамент завјет, за легат дарови после смрти, па све до осталих грана права Свети Сава је пажљиво бирао термин који ће бити разумљив свакоме.